

مقایسه‌ی ساخت مبتدا - خبری در دو مجموعه‌ی آموزشی

New Interchange3

و زبان انگلیسی دوره‌ی پیش دانشگاهی : رهیافتی نقش‌گرا

زینب محمدابراهیمی*

محمی‌الدین شریف زاده

چکیده

هر جمله دارای یک عنصر آغازگر می باشد که عناصر دیگری به دنبال آن در جمله حضور پیدا می کنند. این عنصر مبتدا و بعد از مبتدا بلافاصله خبر قرار می گیرد. هلیدی مبتدا را نقطه‌ی عزیمت پیام تعریف می کند. وظیفه‌ی مبتدا آگاه کردن خواننده از موضوع پیام است. مبتدا در جمله می تواند به صورت نشان دار یا بی نشان، ساده و یا مرکب باشد. پردازش مبتدای نشان دار برای خواننده به مراتب سخت تر از پردازش مبتدای بی نشان می باشد. همچنین در متن هایی که به شکل گفتاری زبان نزدیک ترند بیشتر از مبتدای نشان دار و مرکب استفاده می شود. از آنجا که از لحاظ روان شناسی زبان، نحوه‌ی آرایش اطلاعات در جمله تأثیر چشم گیری بر درک و بازخوانی پیام دارد، انتخاب نوع مبتدا و ساختارهای مبتدا سازی در کتب آموزشی از اهمیت خاصی برخوردار است. در این پژوهش ساخت مبتدا - خبری در دو

مجموعه‌ی آموزشی (3) New interchange و انگلیسی دوره‌ی پیش دانشگاهی که هر دو برای یک مقطع سنی طراحی شده‌اند، بررسی شده است. به باور نگارندگان New interchange (3) در مقایسه با زبان انگلیسی دوره‌ی پیش دانشگاهی بیشتر از شکل گفتاری زبان استفاده می‌کند.

واژگان کلیدی: مبتدا - خبر - نشان‌دار - فرانش - زبان گفتاری

۱-۱ مقدمه

زبان‌شناسی نوین با تعریفی دوباره از زبان و جنبه‌های چندگانه‌ی بررسی و کاربرد آن افق‌ها و دیدگاه‌های تازه‌ای را در آموزش و یادگیری آن، چه به عنوان زبان نخست یا زبان مادری و چه به عنوان زبان دوم و یا زبان بیگانه، گشود. اما سهم ما از این پیشرفت‌ها چه قدر بوده است و وضعیت آموزش زبان انگلیسی در ایران چگونه است؟

از یک سو سالهاست که تدریس زبان انگلیسی جزئی از برنامه‌ی آموزشی مدارس به شمار می‌آید و از سویی دیگر سازمان‌ها و مؤسسه‌های خصوصی بسیاری به کار تدریس زبان‌های خارجی می‌پردازند و همواره با هجوم دانش‌آموزان و دیگران روبرو هستند. این وضع نشان‌دهنده‌ی دو واقعیت است: نخست آنکه برنامه‌ریزان فرهنگی و آموزش و پرورش نیاز به آموختن زبان انگلیسی را شناخته‌اند و آن را تأیید می‌کنند و مردم نیز به دلایل گوناگون به صورت روزافزون خواستار یادگیری زبان انگلیسی هستند. دیگر آنکه حدود هفت سال آموزش پراکنده‌ی دوران مدرسه پاسخگوی این نیاز و خواسته نیست. چرا که مردم پس

از صرف وقت بسیار بدون گرفتن نتیجه‌ای از این آموزش‌ها بیشتر به آموزشگاه‌های خصوصی روی می‌آورند.

از آنجا که کتب درسی یکی از ارکان مهم هر برنامه‌ی آموزشی می‌باشد، و در ایران برخلاف برخی از کشورهای غیرانگلیسی‌زبان، دانش‌آموزان در انتخاب کتاب آموزشی مورد علاقه‌ی خود هیچ نقشی ندارند^۱، بررسی این کتابها می‌تواند از اهمیت اساسی برخوردار باشد.

دستور نقش‌گرای هلیدی:

از جمله نظریه‌هایی که کم و بیش در تحلیل‌های زبانی مورد استفاده قرار گرفته دستور نظام‌مند هلیدی می‌باشد. این نظریه نقش زبان را در کانون توجه خود قرار می‌دهد. به عبارت دیگر سؤال اصلی در این نظریه این است که وظیفه‌ی اصلی زبان چیست و چگونه این وظیفه را انجام می‌دهد.

دستور نظام‌مند ابتدا به همت جی.آر. فرث طراحی شد، اما بیشتر حاصل کار شاگرد او مایکل هلیدی بود که به صورت امروزی در آمد. این نظریه در ابتدا پیدا کردن ارتباط بین نقش زبان و بافت حاکم بر آن را از اهداف خود قرار داده بود. برخلاف رویکرد ساختارگرایی که از دل مطالعات منطق و فلسفه سر برآورد، دستور نقش‌گرای هلیدی بیشتر بر پایه‌ی مطالعات اجتماعی و مردم‌شناختی استوار است. در این نظریه دستور زبان منبعی برای خلق معنی از طریق عبارت‌پردازی است. از آنجا که در این رویکرد واحد اصلی متن بوده، جمله در

۱ - در برخی از کشورهای غیرانگلیسی‌زبان، دانش‌آموزان با همکاری والدین خود و مسئولان مدارس از میان مجموعه‌های مورد تأیید وزارت آموزش و پرورش، کتاب مورد علاقه‌ی خود را انتخاب می‌کنند.

محیط گفتمانی خود مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

در دستور نقش گرای هلیدی زبان اصلی ترین وسیله‌ی انتقال فرهنگی است که از طریق آن انتخاب‌های رفتاری نمود پیدا می‌کنند، گروه‌های اجتماعی در هم ادغام می‌شوند و افراد از طریق آن شناسایی می‌شوند (هلیدی، ۱۹۸۵، ۴۵). از این لحاظ می‌توان گفت که هلیدی با فرث - که می‌گفت بررسی زبان به عنوان یک رفتار اجتماعی یکی از موضوعات نوین زبان‌شناسی است - هم عقیده است (همان، ۴۸).

براساس آنچه که به آن اشاره شد هلیدی به فکر تدوین دستور نقش‌گرایی افتاد که بتواند چگونگی شکل‌گیری اشکال مختلف زبان را براساس نقش‌های آن توضیح دهد. در نظریه‌ی او هر عنصری در زبان براساس نقش آن در سیستم کلی زبان توضیح داده می‌شود و بیشتر عناصر زبانی ممکن است دارای چندین نقش باشند. همچنین در نظریه‌ی وی که دستور نظام‌مند نام گرفت، معنا به عنوان انتخاب تعریف می‌شود و زبان به عنوان نظام نشانه‌ای متشکل از شبکه‌ی انتخاب‌های مرتبط است (هلیدی، ۱۹۹۴، ۳۴).

همیشه معنی جملات حاصل جمع معنی تک تک کلمات آن نیست، بلکه بخشی از معنی از طریق نحوه‌ی عبارت پردازی کلمات ابراز می‌شود. مسأله‌ای که مورد توجه قرار می‌گیرد این است که چگونه می‌توانیم نظریه‌ای ارائه دهیم که نه تنها معنی تک تک کلمات یک جمله را توجیه کند، بلکه معنی کلی پیام را نیز برای ما روشن سازد. به عبارت دیگر چگونه می‌توانیم بین نقش‌هایی که گویندگان زبان بیان می‌کنند و آرایش سازه‌ای که برای این نقش‌ها در نظر گرفته می‌شود، ارتباط برقرار کرد. به باور هلیدی این نقش‌ها را می‌توان به چندین مقوله تقسیم کرد (هلیدی، ۱۹۹۴، ۳۵).

گروهی از نقش‌ها به انتظار گوینده از شنونده مربوط می‌شوند. برای مثال می‌توان به تفاوت نقشی یک عبارت و یا یک پرسش اشاره کرد. این نوع از معانی با نحوه‌ی آرایش عناصر در گروه فعلی در ارتباط است (برای مثال در زبان انگلیسی می‌توان به تفاوت you are , are you توجه کرد).

گروه دیگری از معانی به قضاوت گوینده در مورد گفته اشاره دارند. این معانی به‌طور معمول از طریق عناصر وجهی مثل، ممکن است، احتمالاً و غیره بیان می‌شوند. نوع سوم از معانی به کوشش گوینده برای ربط دادن پیام با آنچه در اطراف آن وجود دارد اشاره می‌کند.

هر کدام از این معانی با عبارت پردازی خاصی بیان می‌شوند و سهم هر یک از آنها در کل پیام برابر است. هلیدی استفاده از زبان برای صحبت کردن در مورد جهان خارج و دنیای ذهنی خود و همچنین پدیده‌ها و اشیای جود در آن را فرانشس تجربی می‌نامد (همان). علاوه بر فرانشس تجربی، دو فرانشس اصلی دیگر در زبان وجود دارند که عبارتند از: فرانشس بینافردی و فرانشس متنی. فرانشس بینافردی به بررسی استفاده از زبان به منظور ارتباط با دیگران و تحت تأثیر قرار دادن آنها (نوع دوم از معانی) می‌پردازد و فرانشس متنی با چگونگی ربط دادن پیام با پیام‌های قبل و بعد از آن (نوع سوم از معانی) سر و کار دارد.

دستور زبان باید از سه جزء اصلی تشکیل شده باشد یعنی متناظر با هر فرانشس، یک جزء در دستور زبان گنجانده شود. هر یک از این اجزاء دارای سیستم وابسته به خود می‌باشند. برای مثال؛ جزیی که دارای انتخاب از میان جملات بیانی و سؤالی می‌باشد، به فرانشس بینافردی مربوط می‌شود. در هر سیستم، در نتیجه‌ی چندین انتخاب ساختار به وجود

می‌آید. هلیدی خاطر نشان می‌کند که جداسازی این فرایندها به خاطر تحلیل زبان‌شناختی است و ما برای درک معنی تمام این فرانش‌ها را با هم ترکیب می‌کنیم. معنی بند به طور همزمان هر سه نوع معنی را که پیشتر به آن اشاره شد، در بر می‌گیرد. هم‌چنین وی خاطر نشان می‌کند که هر نوع تغییری در نحوه‌ی آرایش سازه‌ها باعث تغییر در معنای کلی پیام می‌گردد (هلیدی، ۱۹۹۴، ۳۳).

مبتدا و انواع مختلف آن:

گوینده هنگام ادای یک بند، نحوه‌ی ارتباط گفته‌ی خود با مطالب قبل و بعد از آن را به شنونده نشان می‌دهد. این مهم در دستور نقش گرا تحت عنوان فرانش متنی مورد بررسی قرار می‌گیرد. از نگاه فرانش متنی، جمله به دو سازه‌ی مبتدا^۱ و خبر^۲ تقسیم می‌شود. هلیدی مبتدا را نقطه‌ی عزیمت پیام تعریف می‌کند (هلیدی، ۱۹۹۴، ۳۷). به باور او مبتدا همیشه در ابتدای بند قرار می‌گیرد و آنچه بلافاصله بعد از مبتدا قرار می‌گیرد، خبر در نظر گرفته می‌شود (همان). مبتدا ممکن است به صورت گروه اسمی، عبارت حرف اضافه‌ای و یا گروه قیدی در جمله حضور پیدا کند. در مثال زیر *no one within country* به عنوان مبتدا در نظر گرفته می‌شود.

no one within country	Helped him
مبتدا	خبر

مبتدا و خبر در جملات خبری (New Interchange3, 39)

1 - theme
2 - rheme

مبتدا ممکن است از یک سازه تشکیل شده باشد که این سازه به صورت گروه اسمی، گروه فعلی و یا عبارت حرف اضافه‌ای نمود پیدا می‌کند. گاهی ممکن است دو گروه و یا عبارت با هم ترکیب شوند و در جایگاه مبتدا قرار گیرند. مانند *on the ground or in the air* در مثال ذیل:

On the ground or in the air small creatures live and breath.
(Halliday, 1994, 40)

اگر چه در مثال بالا عنصری که در جایگاه مبتدا قرار گرفته از لحاظ ساختمانی پیچیده می‌باشد، اما چون تمامی عناصر این گروه‌های حرف اضافه‌ای با هم تشکیل یک سازه می‌دهند، باز هم به عنوان مبتدای ساده در نظر گرفته می‌شود. به باور هلیدی برای مشخص کردن مبتدای یک بند از ابتدای یک بند حرکت کرده و اولین عنصری را که در بیان فرانشس تجربی نقش بر عهده دارد به همراه آنچه قبل از آن آمده به عنوان مبتدا در نظر می‌گیریم (همان). دست چپی‌ترین عنصری که در بیان معنای تجربی نقش بر عهده دارد به عنوان مبتدای تجربی در نظر گرفته می‌شود. عناصری که قبل از مبتدای تجربی قرار می‌گیرند ممکن است در روشن کردن معنای بینافردی (مبتدای بینافردی) و یا معنای متنی (مبتدای متنی) نقش داشته باشند. هرگاه در جمله علاوه بر مبتدای تجربی، مبتدای بینافردی و متنی هم حضور داشتند، مبتدا از نوع مرکب می‌باشد؛ مانند مثال ذیل:

And	surely	We	Can continue
مبتدای متنی	مبتدای بینافردی	مبتدای تجربی	خبر
مبتدای مرکب			

عناصری که می‌توانند ابتدای تجربی واقع شوند عبارتند از: شرکت کننده‌ها، فرایندها و افزوده‌ها. ابتدای متنی می‌تواند ترکیبی از عناصر هدایت گر^۱، ساختار نماها^۲، و یا عناصر ربطی^۳ باشد. عناصر هدایت گر نقش نماهای گفتمانی هستند که نشان می‌دهند حرکت جدیدی در گفتمان شروع شده است. این حرکت جدید می‌تواند پاسخ دادن حین مکالمه و یا شروع کردن بحث جدیدی از طرف گوینده باشد. بعضی از عناصر هدایت‌گر، در زبان انگلیسی عبارتند از yes, no, well, now, oh. ساختار نماها شامل ربط‌ها و موصول‌ها می‌باشند. عناصر ربطی هم یکی از افزوده‌های ربطی^۴ هستند که همیشه قبل از ابتدای تجربی در جمله قرار می‌گیرند و بند را به متن پیش از خود ربط می‌دهند. بعضی از افزوده‌های پیشوندی در زبان انگلیسی عبارتند از: For instance, in other words, that is و غیره (هلیدی، ۱۹۹۴، ۴۹). ابتدای متنی هم ترکیبی از ندایی‌ها^۵، افزوده‌های وجهی^۶ و یا وجه نماها^۷ می‌باشد. ندایی‌ها عناصری هستند که مورد خطاب قرار گرفته شده‌اند (به طور معمول اسم خاص) و در هر کجای بند می‌توانند قرار بگیرند و تنها در صورتی ابتدای متنی در نظر گرفته می‌شوند که قبل از ابتدای تجربی واقع شوند. افزوده‌های وجهی هم دیدگاه گوینده را درباره‌ی پیام نشان می‌دهند. برخی از افزوده‌های وجهی در زبان انگلیسی عبارتند از: certainly, possibly, probably و غیره.

1 - continuative

2 - structurals

3 - conjunctives

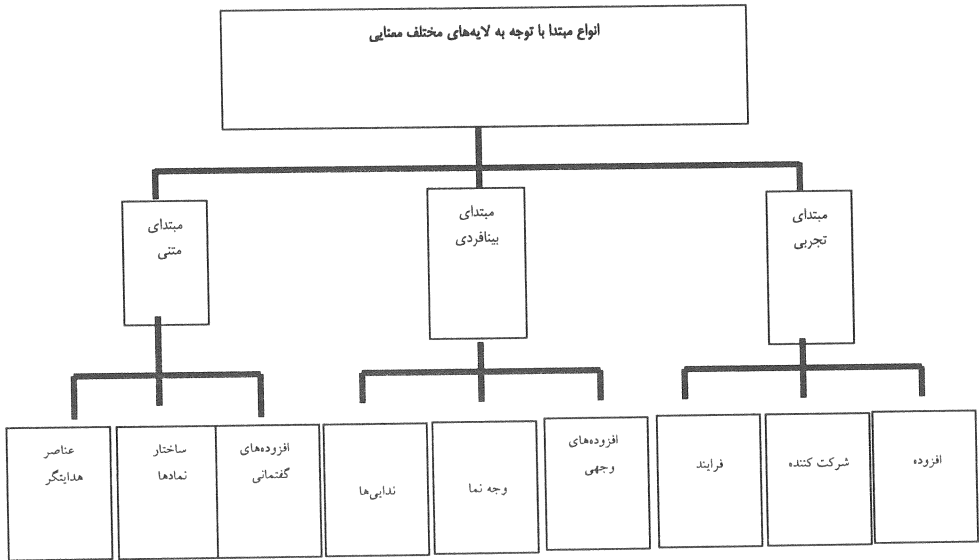
4 - conjunctive adjunct

5 - vocatives

6 - modal adjuncts

7 - mood marking

وجه نماها هم عامل فعلی زمان‌دار می‌باشند که اگر قبل از مبتدای تجربی واقع شوند، به عنوان مبتدای متنی در نظر گرفته خواهند شد. پس با توجه به لایه‌های مختلف معنایی انواع مبتداها را می‌توان به صورت زیر نمایش داد:

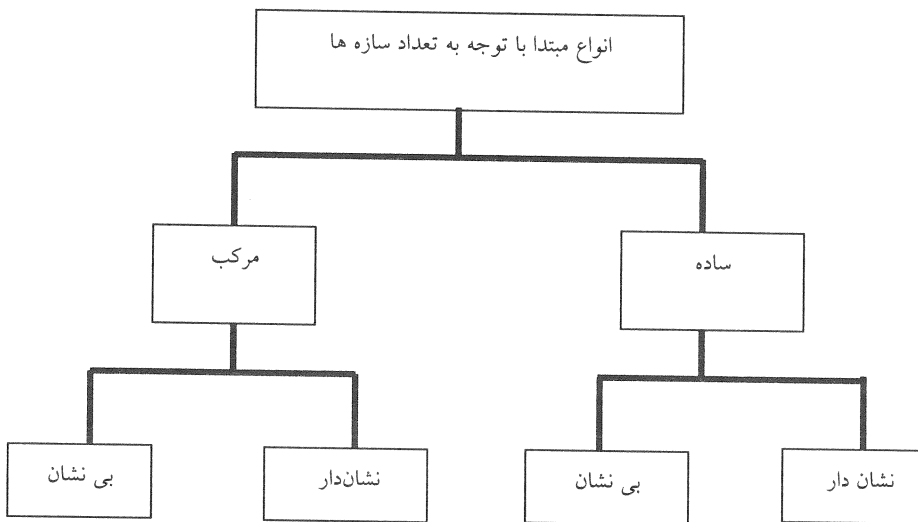
همچنین مبتدا می‌تواند به صورت‌های نشان‌دار و یا بی‌نشان در بند به کار رود. بلور و بلور نمودهای مختلف مبتدای بی‌نشان در بندهای خبری، پرسشی، امری و تعجبی را به صورت جدول زیر نشان می‌دهند:

نمود مبتدا	وجه
فاعل	خبری
فاعل و عامل زمانداری	پرسشی
محمول	امری
عنصر سؤال ساز wh به صورت متمم یا افزوده	تعجبی

چگونگی نمود مبتدای بی نشان در وجه‌های مختلف (بلور و بلور، ۱۹۹۵، ۷۵)

به طور کلی انواع مختلف مبتدا با توجه به تعداد و نوع سازه‌ی موجود در جایگاه مبتدا را

می‌توان به صورت زیر نمایش داد:

انواع مبتداها با توجه به تعداد سازه‌های موجود در جایگاه مبتدا

تحلیل داده‌ها

در این پژوهش تمام بندهای ساده‌ی دو مجموعه‌ی آموزشی (3) New Interchange و زبان انگلیسی دوره‌ی پیش دانشگاهی شامل ۷۵۰ بند (۴۲۵ بند از آموزشی New Interchange (3) و ۳۲۵ بند از زبان انگلیسی پیش دانشگاهی استخراج شدند و براساس

ساخت مبتدا - خبری تحلیل شدند. سپس انواع مختلف مبتداهای نشان دار و بی نشان، مبتدای ساده و مرکب و انواع مختلف مبتداهای متنی، بنیافرادی و تجربی در این دو مجموعه مقایسه و نتایج حاصل به صورت جداول و نمودارهایی به صورت زیر نشان داده می شود:

جمع	مرکب	ساده	← مبتدا
			↓ مجموع
۴۲۵	۱۶۴	۲۶۱	New Interchange3
۳۲۳	۶۶	۲۵۷	زبان انگلیسی پیش دانشگاهی

مجموع مبتداهای ساده و مرکب در دو مجموعه

مرکب	ساده	← مبتدا
		↓ مجموع
%۳۸/۵۸	%۶۱/۴۱	New Interchange3
%۲۰/۴۳	%۷۹/۵۶	زبان انگلیسی پیش دانشگاهی

مجموع مبتداهای ساده و مرکب در دو مجموعه به درصد

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تعداد مبتداهای مرکب New Interchange3 به مراتب بیشتر از زبان انگلیسی دوره‌ی پیش دانشگاهی می‌باشد. از آنجا که مبتدای مرکب ترکیبی از مبتدای متنی، بنیافرادی و تجربی می‌باشد، می‌توان گفت که در New Interchange3 در مقایسه با زبان انگلیسی پیش دانشگاهی بیشتر از زبان گفتار استفاده

می‌شود. همچنین می‌توان گفت که New Interchange3 از انسجام بیشتری برخوردار است.

جمع	نشان دار	بی نشان	مبتدا
			مجموعه
۴۲۵	۴۱	۳۸۴	New Interchange3
۳۲۵	۳۲	۲۹۳	زبان انگلیسی پیش دانشگاهی

مجموع مبتداهای بی نشان و نشان دار در دو مجموعه

مرکب	ساده	مبتدا
		مجموعه
%۹/۰۶	%۹۰/۳۵	New Interchange3
%۹/۸۴	%۹۰/۱۵	زبان انگلیسی پیش دانشگاهی

مجموع مبتداهای بی نشان و نشان دار در دو مجموعه به درصد

همان طور که ملاحظه می‌شود دو مجموعه از لحاظ مبتداهای نشان‌دار و بی‌نشان تا حد زیادی به هم شبیه بوده و به یک میزان از مبتدای نشان دار استفاده کرده‌اند. بنابراین براساس میزان استفاده از مبتدای نشان دار نمی‌توان قضاوت کرد که کدام مجموعه به شکل

گفتاری زبان نزدیک تر است.

جمع کل بندها	مبتدای بینافردی	مبتدای متنی	مبتدای ساده‌ی تجربی	مبتدا ←
				مجموعه
۴۲۵	۳۳	۱۳۲	۲۶۱	New Interchange3 ↓
۳۲۵	۷	۶۲	۲۵۷	زبان انگلیسی پیش دانشگاهی

انواع مبتداها در کل بندهای دو مجموعه

مبتدای بینافردی	مبتدای متنی	مبتدای ساده‌ی تجربی	مبتدا ←
			مجموعه ↓
%۷/۷۶	%۳۱/۰۵	%۶۱/۴۱	New Interchange3
%۲/۱۵	%۱۹/۰۷	%۷۹/۰۷	زبان انگلیسی پیش دانشگاهی

انواع مبتداها در کل بندهای دو مجموعه به درصد

هم‌چنان‌که ملاحظه می‌شود از لحاظ انواع مبتداها در کل بندهای دو مجموعه‌ی New Interchange3 و زبان انگلیسی دوره‌ی پیش دانشگاهی تفاوت‌ها و شباهت‌هایی به چشم می‌خورد. در هر دو مجموعه بیشترین تعداد مبتداها مربوط به مبتدای تجربی و کمترین آن مربوط به مبتدای متنی است. اما در New Interchange3 استفاده از مبتدای بینافردی و متنی به مراتب بیشتر از زبان انگلیسی پیش دانشگاهی می‌باشد. استفاده‌ی بیشتر New Interchange3 از مبتدای متنی می‌تواند بیانگر این باشد که این مجموعه از انسجام متنی بیشتری برخوردار بوده و در مقایسه با زبان پیش دانشگاهی بیشتر از شکل شفاهی استفاده کرده است. ساختار این دو مجموعه این نتایج را تأیید می‌کند. چرا که در زبان انگلیسی دوره‌ی

پیش دانشگاهی بخشی به عنوان مکالمه وجود ندارد. و بیشتر متن‌های آن دارای ساختار خاص متون علمی می باشند که در آن استفاده از مبتدای بینافردی به حداقل می‌رسد. (۲/۱۵٪).

نتیجه گیری:

این پژوهش این فرضیه را تأیید می‌کند که New Interchange3 در مقایسه با زبان انگلیسی دوره‌ی پیش دانشگاهی بیشتر از شکل گفتاری زبان استفاده می‌کند، هم‌چنین New Interchange3 دارای انسجام متنی بیشتری بوده و به نظر می‌رسد که در تألیف آن از نظریات زبان‌شناختی به طور عام و نقش‌گرایی به طور خاص بیشتر استفاده شده است. همین امر می‌تواند یکی از علل روی آوردن دانش آموزان به استفاده از این کتاب‌ها در آموزشگاه‌های زبان انگلیسی باشد.

فهرست منابع :

بیرجندی، پرویز، مفتون، پرویز، عنانی سراب، محمدرضا و صمیمی، داریوش. ۱۳۸۳. انگلیسی ۲۰۱ دوره‌ی پیش دانشگاهی . تهران: اداره‌ی کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.

Bloor, T. and Bloor, M.1995: *The Funtional Analysis English: A . Hallidayan Approach*. London: Arnold .

Brown, G. and Yule G 1983: *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University press.

Halliday, M.A.K. 1985: An Introduction to Functional Grammar.

London: Edward Arnold. 1994: An Introduction to Functional Grammar. 2nd edition, London: Edward Arnold.

Richards, J.C., Jonathan, H. and Susan, P. 2000: New Interchange3,

Cambridge: Cambridge University press.

